

УДК 37.09 (477)

1. Методологія та історія педагогіки

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЛЕТКУЛЬТУ ЯК
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ В УКРАЇНІ
У 20-Х РР. ХХ СТ.**

*О.О. Кравченко, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету
соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

У статті представлено джерелознавчу базу досліджень історії Пролеткульту як одного з важливих складових у розвитку історико-педагогічних явищ. На основі вивчення підходів до систематизації та кваліфікації історико-педагогічних джерел, ми здійснили таку класифікацію джерел з проблеми становлення Пролеткульту: речові джерела, кінофотодокументи, образотворчі матеріали, письмові джерела.

Ключові слова: джерельна база, Пролеткульт, класифікація, групи джерел, архівні установи, інтернет-ресурси.

О.А. Кравченко

**ИСТОЧНИКОВАЯ БАЗА ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОЛЕТКУЛЬТА КАК
ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ФЕНОМЕНА В УКРАИНЕ В 20-Х гг. ХХ в.**

В статье представлена источниковедческая база исследований истории Пролеткульту как одного из важных составляющих в развитии историко-педагогических явлений. На основе изучения подходов к систематизации и квалификации историко-педагогических источников, мы осуществили следующую классификацию источников по проблеме становления Пролеткульту: вещественные источники, кинофотодокументы, изобразительные материалы, письменные источники.

Ключевые слова: источниковая база, Пролеткульт, классификация, группы источников, архивные учреждения, интернет-ресурсы.

О. Kravchenko

**SOURCE BASE OF THE STUDY OF PROPAGANDA AS A HISTORICAL AND
PEDAGOGICAL PHENOMENON IN UKRAINE IN 20-IES. TWENTIETH ST**

The article presents a source base of research is the history of the Proletkult as one of the important components in the development of historical and pedagogical phenomena. Details the analysis of written sources in the following groups: documents of the all-Russian Central Committee of proletarian cultural and educational organizations (Proletkult), documents and materials to the history of propaganda in the territory of Ukraine; the state program documents; printed materials of congresses; documents and materials covering the history of the development of Ukrainian culture during the study period; farmers polyculture regarding the content and direction of their organization; the numerous printed collections of documents, statistical and archival materials; periodic press, which contains a large and diverse material about the artistic and cultural development of Ukraine; publishing of Proletkult; Internet resources on the topic of research.

Key words: sources, Proletkult, classification, groups, sources, archives, Internet resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із важливих етапів у структурі історико-педагогічних досліджень є формування його джерельної бази. Причому для вирішення поставлених завдань дослідник має використовувати як уже відомі, так і нові джерела.

Проблема відбору, встановлення достовірності, а також точності історичних джерел, методи обробки і аналізу відомостей, що їх вони містять, розробляються джерелознавством – спеціальною галуззю історичного знання, наукою про історичні джерела, теорію і практику їх використання в дослідженнях. Новітня історіографія розглядає джерелознавство не тільки як структуровану систему знань історичної науки, а й як дослідницький метод, що включає джерелознавчий аналіз та джерелознавчий синтез.

Загальні методологічні особливості джерелознавства знайшли відображення і в педагогічному контексті. Проте на сьогодні ця проблема не дістала належного висвітлення у науково-педагогічній літературі. Зокрема, це стосується і визначення самого педагогічного джерелознавства.

Відтворення історико-педагогічних явищ в їх генезі та взаємозв'язку потребує всебічного вивчення й аналізу історико-педагогічних джерел, які, за аналогією до історичного, є основою педагогічного джерелознавства.

Відповідно до визначення, запропонованого К. Васильєвим, історико-педагогічні джерела – це «...пам'ятки духовної і матеріальної культури, що відображають людську діяльність» [2, с. 147]. Проте, на нашу думку, таке трактування не відображає специфіки історико-педагогічних досліджень.

Більш точним є визначення, запропоноване Д. Раскіним: «Під історико-педагогічним джерелом ми розуміємо продукт соціальної діяльності, що містить у вигляді певної знакової системи інформацію про суспільні процеси виховання та навчання, закріплює цю інформацію та володіє потенційними умовами для включення цієї інформації в систему історико-педагогічних знань» [7, с. 91].

На думку Н. Гупана, важливим підґрунтям історико-педагогічних досліджень є джерельна база, складові якої визначаються специфікою тематики розвідок. Вдалих добір джерел сприяє розгортанню ефективних творчих пошуків науковця. Діапазон джерельної бази історії педагогіки досить великий, що дає можливість досліджувати визначений науковцями предмет багатоаспектно з огляду на наявність різних груп джерел. Однак не лише проектування різних аспектів тем наукових розвідок може мотивувати творче ставлення до джерельної бази, а й намагання дослідити обрану проблему комплексно з погляду багатовекторності видів джерел [3, с. 67].

В цілому всебічний науковий аналіз будь-якого явища неможливий без залучення широкого кола джерел, без оволодіння ученими-педагогами основними методами історико-педагогічного дослідження. Це має важливе значення і у процесі вивчення історії Пролеткульту – культурно-просвітницької і літературно-художньої організації (1917 – 1932) пролетарської самодіяльності при Наркомосі, яка мала на меті широкий і всебічний розвиток пролетарської культури самим пролетаріатом [4].

У науковій сфері й донині відсутнє цілісне дослідження феномену Пролеткульту як інтегрованого явища з позиції філософії, історії, культурології, літератури, мистецтва, історії педагогіки, що актуалізує необхідність узгодження основних підходів розуміння природи Пролеткульту, його сутності,

принципів побудови та функціонування. У цьому контексті набуває актуальності вивчення джерелознавчої бази досліджень історії Пролеткульту як одного з важливих складових у розвитку історико-педагогічних явищ. Проте на сьогодні проблема джерелознавчої бази досліджень історії Пролеткульту не одержала належного обґрунтування.

Мета статті – здійснити аналіз та систематизацію джерельної бази дослідження Пролеткульту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Узагальнивши різні підходи до систематизації та кваліфікації історико-педагогічних джерел, ми здійснили таку класифікацію джерел з проблеми становлення Пролеткульту: *речові джерела* (місця і будівлі, де відбувалися важливі події з життя пролеткультівських організацій, символіка, плакати, оголошення тощо); *кінофотодокументи* (документальні фільми; фотокопії історичних документів, різних речових пам'яток, фотографії, що відображають життя пролеткультівських організацій, їхніх керівників і лідерів); *образотворчі матеріали* (картини, гравюри, скульптури, плакати, листівки, поштові мініатюри тощо); *письмові джерела*. Класифікація історико-педагогічних джерел передбачає врахування специфіки дослідження історії Пролеткульту, а кожна з розглянутих груп відрізняється своєрідністю, потребує особливого підходу у процесі відбору та аналізу.

Зупинимося більш детально на аналізі *письмових джерел* (які склали основу джерельної бази нашого дослідження) за такими групами: документи Всеросійського Центрального Комітету пролетарських культурно-просвітницьких організацій (Пролеткульту), документи та матеріали до історії Пролеткульту на території України; державні програмні документи; друковані матеріали з'їздів; документи й матеріали, що висвітлюють історію розвитку української культури у досліджуваній період; праці самих пролеткультівців щодо змісту і спрямованості їх організації; численні друковані збірники документів, статистичних і архівних матеріалів; періодична преса, яка містить

великий і різноманітний матеріал про культурно-мистецький розвиток України; видання Пролеткульту; інтернет-ресурси з теми дослідження.

Документи та матеріали до історії Пролеткульту на території України. Особливу цінність становлять матеріали *Російського державного архіву літератури і мистецтва, Москва* (фонд № 1230 – Центральний Комітет пролетарських культурно-просвітницьких організацій (Пролеткульт), який містить відомості до історії Пролеткульту на території України, зокрема: відомості до історії місцевих Пролеткультурів (Катеринославського, Київського, Харківського, Одеського, Первомайського, Маріупольського (Жданівського), Єлизаветського (Кіровського), Україно-Галицького Пролеткульту); відомості до діяльності Всеукраїнської Ради Пролеткульту (плани, звіти, протоколи, кошторис); відомості та відгуки співробітників ЦК Всеросійського Пролеткульту про Всеукраїнський Пролеткульт.

Великий масив документів з цієї проблеми зберігається у *Центральному державному архіві громадських об'єднань, Київ*. Безпосередньої ф № 1 – Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ) містить відомості про діяльність Всеукраїнського оргбюро Пролеткульту (звіти, плани, протоколи), матеріали співпраці з Політбюро ЦК КП(б)У, матеріали до клубної роботи (статути, положення, плани, звіти, тези доповідей про завдання, методи та форми клубної роботи).

Заслужують на увагу матеріали *Центрального державного архіву вищих органів влади, м. Київ*, зокрема ф. 166 – Міністерство освіти України, справи якого відкривають відомості про діяльність місцевих пролетарських культурно-просвітницьких організацій, кошторис витрат Пролеткультурів, протоколи засідань пролеткультурівських організацій.

Документи Всеросійського Центрального Комітету пролетарських культурно-просвітницьких організацій (Пролеткульту), що зберігаються у фондах *Російського державного архіву літератури і мистецтва, Москва* (фонди: № 1230 – Центральний Комітет пролетарських культурно-просвітницьких організацій (Пролеткульт). Цей фонд містить: 1) документальні

протоколи президії ЦК Всеросійського пролеткульту (протоколи засідань, звіти, доповіді, резолюції, плани); 2) документальні матеріали організаційно-інструкторського відділу (статуту, положення, плани, протоколи, доповіді, доповідні записки, анкети, матеріали конференцій, пленумів, засідань і з'їздів, матеріали нарад і з'їздів пролетарських письменників); 3) матеріали, прислані в ЦК Всеросійського Пролеткульту для ознайомлення (Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, Ради Народних Комісарів, Вищої Ради Народного Господарства, Держплану ССРСР, Всесоюзної Центральної Ради професійних спілок, Народного комісаріату освіти, Головополітосвіти, Головмистецтва); 4) матеріали театрального-художнього відділу (положення, інструкції, плани, звіти, матеріали про клубну роботу, матеріали нарад з питань театру, відгуки про роботу театрів Пролеткульту); 5) матеріали літературно-видавничого відділу (матеріали журналів «Робочий клуб», «Пролетарська культура», «Горн»); 6) матеріали наукового відділу ЦК Всеросійського Пролеткульту (положення, плани, звіти, протоколи і матеріалів Центральної та місцевих наукових студій, матеріали організаційно-інструкторських курсів, курсів організаторів пролеткультівської роботи, матеріали курсів клубних робітників, навчальні програми різних гуртків, курсів, студій); 7) листування ЦК Всеросійського Пролеткульту (листування із співробітниками Пролеткульту, з місцевими Пролеткультами, листування з різними установами).

Важливим аспектом джерельної бази дослідження є **державні програмні документи**, це декрети, накази, циркуляри, постанови, директивні листи, розпорядження тощо вищих органів ЦК КП(б)У та відповідних структурних підрозділів на місцях, що дає уявлення про утворення системи управління у сфері культури.

Зокрема, «Збірник законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду Української Соціалістичної Радянської Республіки» (1919–1938 рр.) – офіційне видання Народного комісаріату юстиції УСРР (УРСР). Перший рік видавався російською мовою під назвою «Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины»; з 1920 – російською і українською

мовами. У 1920–21 видання українською мовою мало назву «Збір законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України і уповноважених РСФРР»; у 1922-28 – «Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України»; з 1929 по березень 1936 – «Збірник законів та розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України». В різні роки виходив з різною періодичністю [5].

Також взяті до уваги законодавчі акти органів державної влади СРСР та УСРР, зокрема у виданнях «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій та пленумів ЦК» (1976), «КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК» (1980), «Сборник действующего законодательства УССР по народному просвещению» (1926) тощо.

Окремою групою виокремили *друковані матеріали з'їздів*, а саме: «VIII Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, 17-го січ. 1924 р.», «Второе Всеукраинское совещание по просвещению (17-25 августа 1920 г.)», «Протоколы пленарных заседаний, тезисы и резолюции» (1920), «XI з'їзд КП України. Стенографический отчет» (1930) тощо.

Документи й матеріали, що висвітлюють історію розвитку української культури у досліджуваній період: «Культурне будівництво в Українській РСР (1917–1959)» (1959), «Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927: Збірник документів і матеріалів» (1979), «Культурне будівництво в Українській РСР (1917–1959)» (1959), «Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959: Збірник документів» (1959), «Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної Партії і Радянського уряду 1917-1959 р. : Зб. Документів в 2 т. – Том 1 (1917-червень 1941 рр.)» (1960); «Культурне будівництво Української РСР: Стат. Довідник» (1940), «Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965)» (1966), «Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР. 1917–1967» (1967), «Історія українського мистецтва: У 6 т.»

(1967), «Вища школа Української РСР за 50 років: У 2 ч. 1917–1967 рр.» (1968), «Історія української культури: Збірник матеріалів і документів» (2000).

Наступна група джерел – *праці діячів Пролеткульту щодо змісту і спрямованості організації*. Зі свого боку доцільно диференціювати їх за напрямками: праці представників російського Пролеткульту (О. Богданов, А. Луначарський, П. Лебедєв-Полянський, П. Керженцев, В. Плетньов, Ф. Калінін, В. Ігнатов та ін.) та українського Пролеткульту (В. Блакитний, І. Кулик, В. Коряк, Г. Коцюба, В. Поліщук, М. Любченко, Є. Григоруk, Г. Михайліченко, С. Пилипенко, В. Чумак, М. Хвильовий, М. Йогансен, С. Касянюк, Я. Савченко, В. Сосюра та ін.). Диференціація вмотивована відмінностями в ідеологічних переконаннях щодо спрямованості концепції пролетарської культури у загальнорадянському масштабі (проросійський напрям) та у національному (проукраїнський напрям).

Важливим джерелом дослідження процесу зародження, становлення і розвитку Пролеткульту є *статистичні джерела*, що містять, зокрема, кількісні дані про склад робітничого населення, його динаміку та ін.

Для вивчення історії громадського руху дітей велике значення мають *матеріали періодичної преси*, які містять значний фактичний матеріал, відображають та фіксують найважливіші події в діяльності пролеткультівських організацій.

На думку багатьох дослідників, періодичні видання є одними з важливих джерел в історико-педагогічних пошуках. Періодичну пресу як засіб наукової комунікації можна розглядати важливим джерелом вивчення історії педагогіки. З одного боку, її матеріали є «сховищем» великого масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з другого – є дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень [6, с. 115].

У ході дослідження нами було опрацьовано значну кількість українських періодичних видань, що містять матеріали, присвячені Пролеткульту на різних етапах його розвитку, зокрема: «Мистецтво» – літературно-мистецький

тижневик української секції Всеукрліткому (1919-1920, м. Київ); «Искусство» – щотижневик, присвячений питанням театру, літератури, живопису і кіно (1922); «Культура і побут» – додаток до газети «Вісті ВУЦВК» (1924-1928, Київ); «Література й мистецтво» – додаток до газети «Вісті ВУЦВК» (1929, Київ); «Література, наука, мистецтво» – додаток до газети «Вісті ВУЦВК» (1923-1924, Київ); «Молодой пролетарий» – орган Київського губернського комітету комуністичної спілки молоді України (1920, м. Київ); «Пролетарська освіта» – орган Київського губпрофсоюзу робітників освіти і соціалістичної культури та губнаросвіти Київщини (м. Київ), «Шлях» – вісник літератури, мистецтва та громадського життя (1917-1919, м. Київ); «Шляхи мистецтва» – місячник художнього сектора Головополітосвіти (1922, м. Київ), Червоний шлях (Харків) та ін.

Окрему групу періодичних матеріалів становлять журнали Пролеткульту. Станом на середину 1919 р. Пролеткультами видавалося близько 20 періодичних органів, вже самі назви їх говорять про ті базові поняття (праця, творчість, культура, мир, людина), які виступали орієнтиром і цінностями як для авторів, так і читачів: 1) «Горн» – літературно-художній громадсько-науковий журнал, видання Всеросійського і московського Пролеткультів (1918-1923, Москва); 2) «Грядущее» – пролетарський літературно-художній журнал (1918-1921, Петроград); 3) «Гудки» – тижневик Московського Пролеткульту (1919, Москва); 4) «Зарево заводів» – щомісячний літературно-художній журнал Самарського Пролеткульту (1919, Самара); 5) «Зорі» – пролетарський журнал літератури, мистецтва і науки (1918, Клинці); 6) «Клуб і революція» (1929-1931, Москва); 7) «Мир и человек» – пролетарський літературно-художній журнал. (1919, Колпино); 8) «Молот» – (1920, Оренбург); 9) «Перевал» – щомісячний популярний літературно-художній і науковий журнал (1922, Петроград); 10) «Пролетарская культура» – щомісячний журнал – орган Центр. ком. Всерос. ради Пролеткульту (1918-1921, м. Москва); 11) «Пролеткульт. Тверской вестник пролетарской культуры» (1919, Тверь); 12) «Пролеткультівець» – видання Московського губернського Пролеткульту (1920,

м. Москва); 13) «Рабочий клуб» – щомісячний журнал Пролеткульту (1924-1928, м. Москва); 14) «Рубежи» – художньо-літературний і критико-публіцистичний журнал Літературної студії Белевського Пролеткульту (1922, Белев); 15) «Збірник Костромського Пролеткульту (1919, м. Кострома); 16) «Твори» - журнал студій Московського Пролеткульту (1920-1921, м. Москва); 17) «Епоха» – Двомісячний художньо-літературний журнал (на груз. мові.) (1925, Тбілісі).

Серед українських періодичних видань Пролеткульту віднайдено наступні: «Зори грядущего» - щомісячний літературно-художній і науковий журнал (1922, Харків); «Пролетарская культура» (1919, м. Одеса); «Пролетарська творчість» (1919, Катеринослав).

Окрему групу джерел з проблеми дослідження становлять **видання Пролеткульту**, так як станом на 1920 р. світ побачили 10 млн. екземплярів різних творів, що належали перу пролеткультівським діячам.

До цієї групи відносимо *збірники та альманахи*: «Взмахи. Сборник Саратовского Пролеткульта» (Саратов, 1919); «Взмахи» 2-й сборник, (Саратов, 1920); «Завод огнекрылый. Сборник стихов» (М., Пролеткульт, 1918); «Литературный альманах» (Петроград, 1918); «Майские зори: Первый сб. лит. студии Пензенского Пролеткульта» (Пенза, 1921); «Молот. Книга первая» (Оренбург, 1920); «Октябрь. 1917—1921. Сборник литературной студии пролеткульта» (Саратов, 1921); «Осень багряная. Сб. лит. отдела заводского Пролеткульта первых тульских оружейных заводов» (Тула, 1921); «Паяльник. Стихи. Смоленск, Литературная студия Пролеткульта» (Смоленск, 1920); «Паяльник № 2» (Смоленск, 1920); «Пролетарские писатели. Сборник произведений» (Ростов-на-Дону, 1920); «Пролетарское творчество. Кн. 1. Поэзия» (Тифлис); «Пролетарская мысль» (Рыбинск, 1921); «Стихотворения. С предисл. И. Варейкиса. Под ред. В. Александровского» (Симбирск, 1920); «Трибуна Пролеткульта» (Петроград, 1921); «Тройка: Стихи» (Смоленск, 1921) та ін.

Українським Пролеткультом видано: «Шаги. Сборник Екатеринославского Пролеткульта» (Екатеринослав, 1921); «Волны Пролеткульта. Литературно-художественный сборник Екатеринославского губернского Пролеткульта» (Екатеринослав, 1923), «Пути творчества» (Харків, 1919); «Звено» (Харків, 1921).

Наступною групою джерел виокремлюємо *інтернет-ресурси з теми дослідження*. Найбільш прийнятним є визначення Держстандартом України документа як поєднання матеріального носія інформації, закріпленої створеним людиною засобом для передачі в часі й просторі. До того ж в останні роки виникла низка якісно нових, переважно електронного типу, носіїв джерельної та документальної інформації у відповідних наукових дисциплінах: інформатиці, бібліотекознавстві, бібліографії, архівознавстві. У науковців з'явилася можливість за допомогою нової техніки і новітніх технологій зануритися у чисельні документно-джерельні бази сучасного світу¹ Все це викликає потребу розробки й застосування принципово нових підходів до вивчення й аналізу джерельної бази та історіографії нагальних проблем всесвітньої історії і насамперед – історії та теорії культури планетарної цивілізації [1, с. 17].

Інформаційно насиченою є *Електронна бібліотека «Культура України»* (<http://elib.nplu.org/content.html?id=4>) – інформаційний ресурс Національної парламентської бібліотеки України. Серед рубрик каталогу електронної бібліотеки для нашого дослідження змістовними є рубрики «Культурологія» та «Мистецтво», які містять монографії, збірники наукових праць з цієї тематики. Особливо цінними є скановані копії видань книг та періодичних видань радянської доби.

Відомості до історії філософської думки, історії літератури та культури України містить інформаційний ресурс «*Ізборник: Історія України ІХ–ХVIII ст. Першоджерела та інтерпретації*» (<http://litopys.org.ua/links/inistor.htm>), на якому розміщені оригінальні видання та першоджерела.

---

¹ Шейко В.М. Електронне діловодство в Україні: проблеми та завдання впровадження // Вісн. Книжк. Палати. – 1999. - № 1. – С. 17-19.

Змістовним та інформаційно ємким є інтернет-ресурс «*Культурология: теория, школы, история, практика*» (<http://www.countries.ru/library/theory/index.htm>).

Повнотекстові варіанти журналів, газет та збірників радянського періоду розміщені на сайті «*СовЛит. Советская литература. Тексты, библиография, исследования*» (<http://www.ruthenia.ru/sovlit/index.html>).

Заслуговує на увагу *персональний сайт російської дослідниці Пролеткульту М. Левченко* (<http://proletcult.narod.ru/>), на якому розміщені наукові статті та монографії за її авторства з питань історії пролеткультівського руху, протоколи засідань Пролеткульту, віднайдені в архівних установах, матеріали творчих досягнень пролеткультівців.

Широкий інформаційний масив містить інтернет ресурс «*Наследие А.В. Луначарского*» (<http://lunacharsky.newgod.su/home>). Для нашого дослідження цей ресурс є вмотивовано важливим, адже А. Луначарський був одним з ідеологів Пролеткульту. На сайті представлено його біографія, наукові праці, фотографії.

Таким чином, сучасні інформаційні технології дають можливість широкого доступу в режимі он-лайн до наукових праць, історичних джерел, архівних матеріалів та фотокопій, що полегшує науково-пошуковий процес дослідника. Тим самим очевидно доступнішими є матеріали до історії Пролеткульту, проте незаповненим залишається інформаційний простір саме з питань діяльності Пролеткульту в Україні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, аналітичний огляд основних груп джерельної бази дослідження історії Пролеткульту в Україні свідчить про невичерпне багатство фактів, які і були нами використані в ході дослідження. Незважаючи на директивний і часто адміністративно-командний характер історико-педагогічних джерел досліджуваного періоду – вони містять інформацію, фактичний матеріал, узагальненням певних етапів розвитку, оцінку та аналіз досягнень і недоліків діяльності пролеткультівських організацій, є основою

джерелознавчої бази розробки проблем історії Пролеткульту як історико-педагогічного явища.

Список використаних джерел:

1. Богуцький, Юрій Петрович. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи [Електронний ресурс] / Юрій Богуцький ; Ін-т культурології Акад. мистецтв України. – Електрон. текст. дані (1 файл : 234 Мб). – К. : Веселка : Ін-т культурології АМУ, 2008.
2. Васильев К. И. Работа с архивным материалом / К. И. Васильев // Методы педагогического исследования. – М. : Просвещение, 1972. – 159 с.
3. Гупан Н. Джерельна база історії педагогіки : пошук підходів до систематизації / Гупан Н. // Рідна школа. – 2014. – № 8–9. – С. 67–70.
4. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремін]. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Касяненко Ю. Я. Збірник законів і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду Української Соціалістичної Радянської Республіки. – Режим доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/1089/5/1/11/>
6. Пугач А. В. До питання методології дослідження періодичної преси / А. В. Пугач // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2005. – Вип. 40. – С. 110–115.
7. Раскин Д. И. Историко-педагогический источник в свете современных проблем источниковедения и системного подхода / Д. И. Раскин // Актуальные вопросы историографии : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепровы и О. Е. Кошелевой. – М. : Изд. АПН СССР, 1986. – 230 с.
8. Шейко В.М. Електронне діловодство в Україні: проблеми та завдання впровадження / Шейко В.М. // Вісн. Книжк. Палати. – 1999. – № 1. – С. 17–19.